

Владимир Димитријевић

Чачак – Србија

e-mail: vladimirdimitrijevic.com@gmail.com

СВЕТИ САВА И КРСНА СЛАВА/ ИЗ ИСТОРИЈЕ СРПСКОГ РЕЛИГИОЗНОГ АКТА

Апстракт: Рад се бави улогом Светог Саве у обликовању црквеног – породичног обреда крсне славе, карактеристичног само за српски православни народ, којим се прослављају Бог и светац заштитник. Првобитни обред, тзв. „праслава“, подразумевао је и ритуално клање животиња, које су вршили свеишеници, као и обредне гозбе у портама храмова. Свети Сава је ово забранио, а уместо крвне жртве одредио да се Богу приноси славски колач – својеврсна велика просфора – и кољиво, кувана пшеница. Овакав далекосежни поступак првог српског архиепископа навео је Димитрија Богдановића да с правом каже како је крсна слава „светосавски култ“, својеврсни, како би Иван Иљин рекао, израз српског религиозног акта.

Кључне речи: крсна слава, Свети Сава, религиозни акт

О религиозном акту православних

Руски философ Иван Иљин је истицао да сваки народ има свој религиозни акт. У огледу „О православљу и католицизму“, он је устврдио да се под актом подразумева човеково унутрашње устројство, начин поимања, доживљавања, хтења и деловања. Религије се једна од друге разликују не само по свом „догматском“ садржају, него и по начину на који се вера остварује, које силе душе делују у њеном пројављивању. Неке религије се, вели Иљин, рађају из страха (првобитне религије Африке, опседнуте плашњом од природних појава и демона), неке из еротских страсти (дионисијске мистерије, шиваизам леве руке, руско хлистовство), неке из песничке имажинације (браманизам), неке из аскезе која пориче живот као извор патње (будизам), неке из искрено одстраданог морализма (конфуцијанство), неке из потребе да се смрт превлада оностраном животом сличним овом (египатска), а неке из осећања да је неопходно религиозно самопотврђивање нације (јудаизам). Стари Грци су имали религију породичног огњишта, а Римљани су се везивали за ритуал који делује по аутоматизму.

Хришћанска вера је, сматра руски философ, утемељена на живој љубави (Мт 23, 37; Мк 12, 30-33; Лк 10, 27; 1 Јов. 4, 7-8, 16). По Иљину, православно хришћанство је, за разлику од римокатолицизма, заснованог на рационализму, гвозденој вољи и принуди, сачувало љубав и слободу као основне вредности које је Господ завештао човеку. Религиозни акт православних је унутарња побуда заснова на сазирућој љубави која Христа види у благости и лепоти, доживљавајући Његово савршенство као красоту пред којом човек признаје своју грешност и стаје на пут покајања. Слободна ганугост, доброта и топла радост цветају вером и племенитим делима која за циљ имају буђење

хришћанске воље и савести. Нема инквизиторског духа који човека приморава да верује.¹

Српска православна обичајност и крсна слава

Ако усвојимо Иљинову тезу, постаје нам јасно зашто су Срби „добровољци вере Христове“ (израз Владике Николаја), који су слободно прихватили веру Еванђеља украшавајући је многобројним обичајима и узвраћајући Ономе Који их је призвао у Цркву као заједницу Свог Тела и Крви нарочитим стваралаштвом које се ваплотило у светосавље као, опет по Николају Велимировићу, православље српског стила и искуства.

Један од израза тог стваралаштва је и хришћанска обичајност. Обичаји су сасуд у коме се, вековима, чувала народна вера као слободан одзив на позив Божји. Свети епископ охридски и жички о томе каже: „Ниједан народ није тако смишљено и нежно украсио хришћанске празнике као српски народ./.../Све је окићено нарочитим дирљивим и красним обичајима као лепо изаткани ћилим. Па још како су Срби научили да воле и поштују свеце Божије, нарочито своје крсне славе. Заиста као нико у свету.“²

Крсна слава, као начин прослављања Бога и свеца - заштитника породице, једна је од темељних идентитетских одредница српске духовне културе. Иако о томе постоје спорови, сматра се да је први помен крсне славе у Срба дат у делу византијског историчара Јована Скилице, које је у свој рад касније унео Јован Кедрин.³ Наиме, 15. августа 1018. године (пре хиљаду година), на Успење Пресвете Богородице, у својој тврђави у области Девола (данас у Албанији), славу је славио војвода пораженог бугарског цара Самуила, Ивац, који је и даље пружао отпор Византији. Његову славу је искористио охридски архонт који је, иако припадник непријатељског табора, дошао као гост на овај породични празник, знајући да Словени тада примају сваког раширених руку. Ивчево гостољубље он је искористио да га ослепи и зароби.

Утицај првог Архиепископа српског на обликовање славског обреда

Првобитна слава, тзв. „пра-слава“, подразумевала је ритуално приношење стоке ради клања у црквеној порти и прављење обредних гозби у том посвећеном простору. Грчки епископи међу Словенима су овај обичај толерисали, мада је он подсећао на паганизам и превазиђену старозаветност. То је било пре мисије коју је Свети Сава спровео међу Србима.

Историчар Цркве, свештеник Радослав Грујић, каже да, на основу „једнога одговора солунског архиепископа Никите, на један век раније (у почетку 12. века), сазнајемо да су парохијски свештеници у његовим областима, и у његово доба, примали крупну и ситну стоку, као и голубове и друге птице, не само у цркви него чак и пред жртвеником код олтара, па их и сами клали, сасвим дакле као стари многобожачки и мојсијевски жреци; а зато су добијали, како сам архиепископ каже, кожу и груди од заклане животиње“⁴.

Жива делатност Светога Саве на одуховљењу вере свог народа могла се уочити и у обликовању обреда крсне славе. Свети Сава је, наиме, у 13. веку укинуо дотадашње

1 Иљин 2012, 104-117

2 Велимировић 2001, 248

3 О Ивчевој слави видети: Филиповић 1985, 153-163

4 Грујић 1985, 415

ритуале жртвовања животиња који су постојали међу Србима. Он је славско узношење благодарности Господу учинио литургијски новозаветним, а свештеницима је било забрањено да читају молитве намењене жртвовању животиња, као и да имају било шта заједничко с крвним жртвама, док је вернима, под претњом одлучења од Светог Причешћа, ускраћена могућност да доносе животиње у храмовну порту зарад ритуалног клања. Крсни колач постаје замена за крвну жртву, јер је праслика Христове бескрвне жртве у Светој Евхаристији. И данас је колач својеврсна украшена велика просфора са пет једнаких печата на којима пише ИС ХС НИ КА – *Исус Христос побеђује*. Крсни колач се у неким нашим крајевима називао литургија, или литурђија, а тај се назив понегде и до данас одржао. Као што Месец одражава сјај Сунца, славски колач одражава сјај Тела и Крви Господње. Он извире из литургијског Агнца.

И сама славска гозба почиње једењем колача и пијењем славског вина, под свећом и уз мирис тамјана, у присуству свеца на икони. Тиме се спајају Саборна Црква и мала, породична, домаћа црква.

Премудрост биљке

Жарко Видовић указује на мудрост Светог Саве у његовом опредељивању за „биљни“ карактер славске жртве. Говорећи о значењу биља као творевине Божје, Видовић је, у књизи „...и вера је уметност!“ уочио да је биљка чудесно биће, које се размножава и плодноси ником не доносећи смрт. За њу не важи да је „туђа смрт - мој живот“. Она се храни минералима раствореним у води - храна јој је земља; храна јој је камен. Она Сунчеву енергију претвара у нашу крв и тело; захваљујући биљкама, дишемо и „једемо“ Сунце, прерађено фотосинтезом у плодове. Биљка се жртвује и умирује утробу и животињи и човеку. Најчеднији адамски првотник поштује биљку пре сваког другог створа. Људски род тотемизује животиње тек кад постане агресивни освајач и разоритељ природе. Биљно битије је битије пре пада; оно је чедно, као дете, чија душа мирише јер је чиста, неискварена грехом. Ако се не повратимо и не будемо као деца, нећемо ући у Царство Божије, каже Христос, који је и сам Син Човечији, сушта Чедност. По Жарку Видовићу, Орфеј је био претеча Христа зато што је биљаричком песмом кротио и животиње; одбивши да се укључи у поамни култ Диониса, он је растргнут – растргле су га озверене менаде, Дионисове пратиље.

Жарко Видовић каже да нас биљка учи смирењу и смерности јер се не креће, ни за чим не посеже, ништа не тражи и ничему се не одупире. Земља је, вели он, стога и названа Мајком јер не пружа отпор, као ни биљка. А рађа, дарује, храни.

Христос Своје Тело и Крв даје као Хлеб и Вино – поистовећује се са биљним битијем – и то је, по Видовићу, сама срж Светог Предања. Богочовек је, иначе, у првим данима хришћанства приказиван као Јагње за клање (кољиво), али је касније ово изображење укинато, јер Христос Се пре свега јавља кроз Своје Тело и Крв у Евхаристији, дакле као Свезасићујући Клас и Грозд. И славско жито је кољиво – нема више крвне жртве, све се улило у биљку видарицу. Наш се Немања, каже Видовић, у биљку претворио кад је замироточио – охристовљен, благоуханијем се јавио Србима и свету.⁵

Епитимијна пракса и развој обреда крсне славе

У једном значајном зборнику епитимијних пракси, везаних за исповест, из 13-14. века, који се звао „Номоканунац“, види се колико је слава била значајна оновременим Србима. За оне који, иако здрави, не иду у цркву, предвиђа се као казна да поп од таквога не прима просфоре ни кутију (тј. кољиво). Другим речима, каже Миленко Филиповић, свештеник му не сме вршити обреде који се обављају над просфорама и кољивом, а један од таквих је и слава или памет светоме, што се види одмах из прописа који долазе брзо после тога: „Јегда творите памет или светому или за покој, не подобајет в црков приносити ништо разве свеште и просфори и масло и темијан. Аште ли кто от људи донесет в црков или доведет что или в винаа место (тј. на место вина) оловину и приимет поп то и сед с људми и јаст и пијет пред црквију, да јест лих поповства, а људије ти да се удржет од комкања. Н' аште кто творит памет светому или за покој, да жеје имат да уготовит и предложит на трапезе в дому и ту да се благословит./.../Аште ли се обрете поп молитву творе говеду ли, овци ли, голубу, да јест лих поповству. Н' првоје заколите в дому својем и, омивше месо от крве, испек и предложи на трапезе, и благословит поп и будет благословено, и дом т'и. Аште ли кто крв јемле или јаст с меси или сжизаје огњем, да јест лих благословенија до живота, и јегда умрет да се не погребет. И јегда творите памет, не все гостем дајте, и болшу чест убогим дадите.“⁶

Дакле, ако неко у цркву донесе нешто друго уместо свећа, просфора и чистог вина, а свештеник с таквима седне да једе и пије пред храмом, да се лиши свештенства, а ко је то донео, да се одлучи од Светог Причешћа. Помен светоме (слава) или даћа за покој душе умрлога да се обављају у домовима, али са благословом свештених лица. Месо заклане стоке се спрема и једе код куће, а ко једе крв животиња, кажњава се одлучењем од Светог Причешћа до смрти. И кад се слави слава, не треба све дати гостима, него већи део сиротињи. Филиповић истиче да оваквих правила није било ни код Руса, ни код Бугара, него само код Срба.

Ако се све ово зна, онда је јасно због чега Димитрије Богдановић каже: “Слава је светосавски култ. Отуда и факт да само Срби, као етничка целина, која је од XIII века била непрекидно под одлучујућим духовним утицајем Светосавске цркве, данас имају крсну славу. Слава је, дакле, један вид мисионарске делатности Светосавске цркве, један облик њене борбе против паганизма, за потпуну евангелизацију средњевековне Србије. Она нипошто није християнизовани пагански култ — како се то најчешће, сасвим неоправдано, тврди. Пре се може рећи да је то хришћански и православни супститут (замена) претходног християнизованог паганског култа (праславе), култа коме се траг губи у врло нејасном периоду словенске колонизације Балканског полуострва“.⁷

Као израз српског религиозног акта, слава је и данас незаобилазни елемент нашег идентитета, један од начина корачања Путем Који је Истина и Живот.

6 Филиповић 1985, 165

7 Богдановић 1985, 510-511

Литература

Богдановић, Димитрије (1985): *Крсна слава као светосавски култ. О крсном имену* (радове изабрао и поговор написао др Иван Ковачевић), Београд, Просвета

Велимировић, Николај (2001): *Српски народ као Теодул, Цетиње, Српски завет на размеђи светова*, Цетиње, Светигора

Видовић, Жарко (2008): „...и вера је уметност!“ (приредио Матеј Арсенијевић), Београд, Завод за унапређење образовања и васпитања

Грујић, Радослав (1985): *Црквени елементи крсне славе. О крсном имену* (радове изабрао и поговор написао др Иван Ковачевић), Београд, Просвета

Иљин, Иван (2012): *О православљу и католичанству*, Београд, Бела идеја, Логос

Филиповић, Миленко (1985): *Слава, служба или крсно име у писаним изворима до краја 18. века, О крсном имену* (радове изабрао и поговор написао др Иван Ковачевић), Београд, Просвета

Vladimir Dimitrijević

**SAINT SAVA AND RITE OF „KRSNA SLAVA“/
FROM THE HISTORY OF RELIGIOUS ACT OF ORTHODOX SERBS**

This paper deals with role of Saint Sava in shaping of Serbian orthodox ritual of „krsna slava“. „Praslava“ was a ritual of sacrificing animals in churchyards, and orthodox priests sacrificed them. Saint Sava made „krsna slava“ a bloodless ritual, with holy bread as offering to God and patron saint of christian family.